

petit poucet”», defensa una visió i, sobretot, un estudi més modern de la disciplina de la geografia, que sovint està rodejada d’un cert halo lligat a la memorització de nocions i conceptes sense més. Això fa que per als estudiants es tracti d’una matèria forçosament avorrida. Per capgirar aquesta situació, Sebastián-Fabuel proposa una sèrie d’iniciatives que possibiliten l’aprofitament didàctic de la geografia dins de l’aula amb la finalitat que porti quelcom d’interessant per a l’ensenyament-aprenentatge d’aquesta i l’aprofitament de la vida quotidiana. Entre aquestes iniciatives, en destacarem una en concret: els mapes toponímics, que, des d’una perspectiva etiològica i no purament filològica, permeten explicar el nom del topònim i la seva relació amb les característiques geogràfiques del lloc que designa.

Javier Terrado, de la Universitat de Lleida, en «Interdisciplinarietà e interterritorialità: *Albox y El Boix, Valls y Vélez, Osuna y Urso*», proposa l’estudi interrelacionat de la filologia, la història i la geografia per explicar noms que, a primer cop d’ull, podrien no tenir relació entre ells. Es tracta dels pars *Albox / El Boix, Valls / Vélez i Osuna / Urso*. Per a cadascuna de les tres parelles onomàstiques proposa un ètim únic a partir de raonaments filològics, històrics i geogràfics. És destacable, per referir-nos només a un cas, la forma neutra del llatí *VALLUM* ‘mur’, ‘fossat defensiu’, que argumenta per a *Valls / Vélez*. Lluny d’un ètim normalment acceptat com *VALLIS* ‘vall’, l’estudi de la geografia que rodeja el nom aconsella pensar en el primer ètim donat per Terrado.

Francesc Torres i Navarrete defensa al seu treball «La difícil decisió de triar un vestit entre les variacions formals dels topònims: el cas de *Xeraco i Xeresa*» la forma *Xeraco* i no *Xaraco* per ser un nom que, des del final del segle XVI, formaria part de la parla quotidiana o popular. A més, en manuscrits d’aquesta època apareixeria també documentada la forma que conté una *e*. En època predemocràtica, el nom del lloc aprovat pels organismes oficials és el de *Xeraco*. En el cas de *Xeresa*, Torres i Navarrete argumenta que l’inici del topònim amb *ša*, o *še*, grafiat *Xaresa* o *Xeresa*, es tractaria d’una pronúncia vacil·lant entre els colons catalans, si bé s’imposaria definitivament la forma *Xeresa*.

Finalment, Joan Tort, de la Universitat de Barcelona, amb «¿Hacia un *Atlas integral de l’onomàstica catalana?* Consideraciones a propósito del proceso de inventario y sistematización de la toponimia en Cataluña. Perspectiva histórica, alcance actual y previsiones de futuro», reflexiona, des d’una perspectiva diacrònica i sincrònica, sobre l’evolució recent i l’estat actual de la investigació onomàstica relacionada amb el procés d’inventari i sistematització general de la toponímia a totes les escales a Catalunya. Ho fa des de la perspectiva del desenvolupament i divulgació del patrimoni onomàstic de Catalunya, empresa per la Societat d’Onomàstica a partir del 2013 i encaminada a donar un impuls ferm i progressiu a la difusió del patrimoni onomàstic català. El treball de Tort acaba amb un complet inventari dels reculls onomàstics integrals publicats a Catalunya entre 1936-2020.

L’obra finalitza amb un *Apèndix* en què es presenten les bases de treball per a un inventari i estudi dels principals noms de lloc documentats i orals d’Espanya i Portugal, que es realitzarà coordinadament pels centres d’investigació i estudiosos de les universitats públiques i privades, societats onomàstiques, acadèmies i altres.

Moisés SELFA SASTRE
Universitat de Lleida

ÁLVAREZ BLANCO, Rosario / DUBERT GARCÍA, Francisco / SOUSA FERNÁNDEZ, Xulio César (2022): *Atlas Lingüístico Galego. Volume VII. Léxico. O ser humano (II)*. A Coruña / Santiago de Compostela: Fundación Barrié / Universidade de Santiago de Compostela, 649 p.

Després de les recensions dels volums IV (2003) i VI (2016) de l’*Atlas Lingüístico Galego (ALGa)*, publicades respectivament dins dels números 27 (2005: 334-337) i 40 (2018: 471-473) d’*Estudis Romànics*, reprene el fil de la mirada sobre l’atles amb aquesta recensió del darrer volum, que constitueix una fita més en l’enorme esforç col·lectiu d’elaboració i publicació de l’obra des del primer volum sobre

morfologia verbal coordinat per Francisco Fernández Rei i aparegut el 1990.¹ Com vaig expressar al final de la recensió del volum anterior (p. 473), l'*ALGa* contribueix «a un millor coneixement i reconeixement, per part dels romanistes, del gallec dins del seu context romànic». I aquesta connexió amb altres dominis romànics, augurada també en volums precedents, es reitera en el nou volum, i significativament en un dels primers paràgrafs (p. 9). D'altra banda, i com era d'esperar, la presentació dels materials segueix els patrons que guien el conjunt de l'obra pel que fa a l'estructura general (mapificació, llegenda, notes, índexs), que detallaré més avall.

Aquest volum s'inscriu en la sèrie dedicada al lèxic, tal com indica el subtítol, i completa una primera part relativa a l'ésser humà de la qual va tractar el volum V (2005). Coordinen aquest nou volum Rosario Álvarez Blanco, Francisco Dubert García i Xulio César Sousa Fernández. Tanmateix, cal insistir en el fet que la publicació s'emmarca dins d'una obra coral impulsada per un seguit de generacions d'investigadors, com reflecteixen els crèdits inicials: des dels directors i promotors del projecte (Constantino García González i Antón Santamarina Fernández), passant pels investigadors principals i enquestadors (Rosario Álvarez Blanco —aquí, amb un doble paper, doncs—, Francisco Fernández Rei i Manuel González González), fins a la persona que figura com a redactora del volum (Raquel Vila-Amado), amb la col·laboració de mitja dotzena d'investigadors: Nereida Prada Piñeiro, Verónica Rúa Garrido, Leonardo Fernández Campos, María Pilar López Suárez, David Rodríguez Lorenzo i María Dolores Villanueva Gesteira.

Tal com s'especifica a la introducció (I, p. 9-17), el volum aplega 294 mapes, que representen una xarxa de 167 localitats. La collita dialectal correspon a diverses campanyes d'enquesta realitzades entre 1974 i 1977 (152 de Galícia; 7 d'Astúries i 8 de Castella i Lleó),² amb la qual cosa s'ofereix ara un retrat dialectal retrospectiu de fa gairebé mig segle (un decalatge prou justificable en aquesta mena d'obres). El tipus d'informant respon majoritàriament al model *NORM* (*non-mobile older rural male*), si bé cal tenir present que, dins d'aquest clar predomini d'informants masculins, hi ha un percentatge significatiu (20 %) de dones (p. 9).

El volum aporta materials a l'entorn de les esferes semàntiques de la família, les relacions de parentiu, la vida en societat i determinats oficis (p. 9), que es presenten de manera ben sistemàtica: tant pel que fa a la cartografia (mapes a l'esquerra, amb els símbols que permeten visualitzar les respostes a cada punt d'enquesta) com a la llegenda, que especifica a la pàgina dreta correspondències entre símbols i formes principals, amb el complement de les notes. Aquestes es regeixen, tot seguint la traça de volums anteriors, pels següents nivells d'informació: (1) procedència de les dades i definició; (2) altres respostes (amb una casuística sovint generosa); (3) realització fonètica de les variants; (4) complement sobre informacions fonètiques diverses; (5) significat i fraseologia; (6) informació addicional; (7) informació gramatical; i (8) informació associada a altres factors de variació (p. 15-16). Completa aquesta detallada introducció un seguit de correspondències sobre el valor de les grafies i sobre símbols fonètics (p. 16-17).

No cal ser un expert en aquesta mena d'investigació geolingüística per apreciar amb justesa el tresor de materials que aporta la part nuclear del volum (*II. Mapas*, p. 21-609), és a dir, la cartografia i el complement de llegenda i notes. Els mapes fan de bon veure i de bon mirar. Les diferents llegendes,

1. Segons que m'informen Manuel González i Xulio Sousa, són dotze els volums previstos per al conjunt de l'atles.

2. En relació amb les claus identificatives dels diferents punts, s'ha optat per combinar una lletra majúscula, corresponent a l'adscripció provincial, amb un número que indica la ubicació geogràfica. Les combinacions figuren sense espai intermediari als llistats inicials i als mapes. En canvi, a les notes apareixen amb un punt intermediari. Vegem un parell d'exemples d'aquestes claus identificatives, concretament la primera i la darrera de la *Relación de localidades ordenadas por clave de referencia* (2.1., p. 10): C1: O Barqueiro (de la Corunya), lloc (*lugar*) adscrit, segons el sistema administratiu gallec, a la parròquia de Mañón (Santa María) i, al seu torn, al *concello* de Mañón (com a entitat major entre totes tres); i Z3: Hermisende, de la parròquia de La Asunción i del *concello* d'Hermisende, a la província de Zamora. Hi ha també una *Relación de localidades ordenadas polo nome do concello* (2.2., p. 11). En les mencions posteriors miro de reflectir aquests tres nivells d'adscripció administrativa.

amb les formes de referència i els símbols, permeten establir fàcils connexions amb els respectius mapes. Les notes, en alguns casos denses en informació, deixen la porta oberta a conèixer detalls de molt diversa mena, com ara, profusament, els de tipus fonètic. Però també, entre molts altres elements informatius, el regal d'algun refrany: *de burro morto, cebada ó rabo* (mapa 105. *Morrer*; nota 7, al punt L.21: O Cádavo, A Esperela [San Pedro], Baleira); *cazador e troiteiro, nin boa meda nin bon palleiro* (mapa 224. *Cazador*; nota 4, al punt L.12: O Melle, Loboso [Santo André], A Pastoriza). Assenyalo a continuació aspectes varis que han captat la meua atenció de lector i alhora ressenyador.

Així, la discrepància entre formes testimoniades i les normatives corresponents, com indiquen els propis autors a la introducció: «En certos casos a denominación do mapa é unha forma léxica estándar que non figura entre as variantes recadadas (por exemplo, 93. *Grazas* e 163. *Acólito*)» (p. 13). O el predomini d'algunes variants dialectals sobre les de caràcter normatiu: així, *mai* 'mare' respecte de la *nai* del gallec normatiu (mapa 7. *Nai*).

Així mateix, la riquesa de motivacions i de creativitat léxica a propòsit de conceptes com el del mapa 14 (*Fillo máis novo*), amb respostes imaginatives com *cerra a porta, tapaburacos* o *serodio*; o la sèrie relativa a les franges d'edat, de nen a jove: mapa 44 (*Neno ata os doce anos*); mapa 45 (*Rapaz de 12 a 17 anos*); mapa 4 (*Rapaza de 12 a 17 anos*); mapa 47 (*Mozo de 17 anos en adiante*). Igualment, el mapa 105 (*Morrer*), conforme a la tendència universal a designar aquest concepte amb noms tabuístics o humorístics, entre d'altres.

És digna d'atenció igualment la uniformitat, absoluta o gairebé, d'algunes respostes. Hi ha, doncs, força llegendes amb símbol únic, així com notes de complement ben minses. N'esmentem alguns casos: mapa 27. *Neto* (només *nieto* en un punt de frontera, de la província de Lleó: Le5. Pombriego, San Clemente, Benuza); mapa 42. *Vello*, en què l'únic punt que discrepa de la forma normativa és novament Le5: *vieghe* (el dígraf *gh* correspon a la velar [x]; *vid.* la p. 16). La forma *vivir* (mapa 71)³ és pràcticament general: només apareix distintivament un quadrat verd com a símbol de la resposta alternativa *parar* al punt O26 (A Terrachá, parròquia i *concello* d'Entrimo). D'altra banda, uns quants mapes presenten uniformitat absoluta de respostes: *rico* (mapa 79), *caro* (117), *barato* (118), *vender* (120), *paquete* (127), *carpinteiro* (196), *zapateiro* (202), *ferreiro* (217), *ferrador* (218), *cazador* (224). El mapa 83 (*Traballar*) ofereix pertot el mateix tipus lexical, sigui amb pronúncia de la palatal com a lateral, sigui amb ieisme (p. 187, nota 2). Val a dir que tots els mapes de resposta pràcticament uniforme projecten llum sobre una de les possibles cares o facetes de la llengua, que és l'adscripció a tipus lexicals comuns, tot i les possibles variacions fonètiques de detall.

D'altra banda, he trobat ressenyables alguns paral·lelismes pel que fa al tractament fonètic i la distribució de formes acabades amb nexes hereus del llatí -ĪNU/-ĪNA, segons paràmetres ben descrits per la dialectologia gallega. Així, els mapes 31 (*Sobriño*), 40 (*Padriño*) i 73 (*Veciño*) ofereixen respectivament les formes normatives com a predominants, mentre que testimonien les variants *sobrin*, *padrin* i *vecin* a bona part del gallec oriental centroseptentrional. Pel que fa a *-iña*, els mapes 30 (*Sobriña*) i 39 (*Madriña*) registren també els normatius *sobriña* i *madriña* com a formes majoritàries, mentre que *sobria* i *madria* cobreixen la franja occidental d'Astúries.

La petjada castellanitzadora queda ben palesa ací i allà, com ara en els testimonis predominants de les fórmules de salutació *buenos días* (mapa 89. *Bos días*), *buenas tardes* (mapa 90. *Boas tardes*) i *buenas noches* (mapa 91. *Boas noites*). O en el cas de *teniente* (mapa 171. *Tenente*), que només presenta dos registres de la forma sense el diftong: C27 (Vilar de Céltigos, Grixoa [San Xoán], Santa Comba) i O28 (Calvos, Calvos [Santiago], Calvos de Randín).

Finalment, cal subratllar l'aportació de valuosos aspectes de la cultura material que avui són en general desconeguts per la comunitat de parla gallega. I en aquest sentit pondero la riquesa de dades complementàries que aporten les notes dels diferents mapes relatius a mesures de pes, longitud, superfície i capacitat. És particularment cridaner el gruix de notes amb informació complementària de la

3. *Vivir* entès com 'habitar'. Vegeu al respecte la nota 1: «Ter a residencia nun lugar».

p. 327, corresponents al mapa 153. *Ferrado (capacidade)*,⁴ que ocupa pràcticament la pàgina sencera. Però hi trobo a faltar la informació etnogràfica de complement a base d'illustracions, que haurien permès fer-se una idea de la forma dels objectes de referència (d'acord amb la tradició de la coneguda escola *Wörter und Sachen*).⁵

El complement dels índexs constitueix la tercera part del volum, que en aquest cas s'identifica amb numeració aràbiga: 3. *Índices do volume* (p. 613-648). N'hi ha un primer, de més senzill i amb disposició numèrica correlativa, sobre mapes (1. *Índice de mapas*, p. 613-615); i un segon d'alfabètic sobre formes de la llegenda (2. *Índice de formas da lenda*, p. 617-648).⁶ Aquest integra formulacions sintagmàtiques (*moza entrada en tempo*) i fins i tot frases (*non me importa un carallo*), sempre que corresponguin a respostes registrades dins del volum. En canvi, no recull refranys, com ara els que consigno més amunt: *de burro morto, cebada ó rabo; cazador e troiteiro, nin boa meda nin bon palleiro*. Assenyalaré finalment, a tall orientatiu, els registres alfabèticament consecutius del tipus lexical *curmán* (p. 625):⁷ *curmá* (mapa 32), *curmán* (mapes 29, 32, 33), *curmán carnal* (mapa 32), *curmao* (mapa 32) i *curmau do meu pai* (mapa 29). Als mapes corresponents se'ns desplega una àmplia informació al respecte, començant pels títols referits i per les definicions consignades a la primera nota de cada mapa: 32. *Curmán*; «Fillo dun tío o dunha tia dunha persoa», o sia, 'cosí (germà)'; tipus lèxic present al galleg occidental; 33. *Primo segundo*: vegeu la informació addicional de la nota 4 sobre el punt C46 (Vigo, Dodro [Santa Maria], Dodro), on «*segundo primo e curmán* indican a relación entre fillos de curmáns e a relación entre unha persoa e os fillos do seu curmán»; finalment, esmento el mapa 29 (*Tío segundo*), que registra *curmán* al punt C23 (Rodís, Rodís [San Martiño], Cerceda), i *curmau do meu pai* al punt C32 (A Lamea, Ordes [Santa Maria], Toques) com a resposta concurrent amb *primo do meu pai*.

En suma, aquest nou volum de l'*Atlas Lingüístico Galego* contribueix a enriquir i divulgar el coneixement sobre la realitat diatòpica del galleg de fa unes quantes dècades, a la vegada que referma els ponts de connexió científica entre els estudiosos d'aquesta àrea nord-occidental de la península i els d'altres espais iberoromànics, o fins i tot del conjunt de la Romània.

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

ARAN, Ramon / FOGUET, Francesc (ed.) (2021): *Jordi Teixidor i el teatre català contemporani*. Barcelona: Institut del Teatre / Institut d'Estudis Catalans, 145 p.

El volum ressenyat s'obre amb la «Presentació» (p. 7-15) dels curadors, Ramon Aran i Francesc Foguet. En ella els dos estudiosos recorden que, en ocasió dels deu anys de la mort de Jordi Teixidor Martínez (1939-2011), el 16 de març de 2021 es va organitzar el Simposi que dona títol al llibre, celebrat en línia des

4. Segons l'explicació de la nota 2: «Medida de capacidade para cereais, legumes, sementes, etc., de equivalencia en gramos moi variable segundo os lugares e segundo o que se mida.»

5. Segons que em comunica Xulio Sousa, un dels coautors d'aquest volum, no se n'ha previst publicar un d'específic amb imatges, però sí crear una galeria de fotos i dibuixos a la pàgina web del projecte, sobre la qual s'està treballant.

6. A més, es poden consultar els índexs de tots els volums publicats en paper fins ara a través de l'enllaç <<https://ilg.usc.es/indices/>>.

7. Segons el *DCECH* (s. v. *hermano*), la forma castellana *cormano*, -a, avui desusada, és homòloga de la gallega *curmán*: «se usa en la actualidad con el sentido de 'primo' [...]; por lo general significa 'primo hermano' y suele emplearse como adjetivo de *primo* [...] o bien sustantivado, pero a veces es 'medio hermano, hermanastro' [...], de CO(N)-GERMANUS». Cal notar, doncs, la flexibilitat semàntica d'aquest tipus lèxic, que també reflecteixen els testimonis de l'*ALGa*.